

ว่า Kajus หมายถึงมะม่วงหิมพานต์ ในมลาญเอง บางทีเรียก Jugus และเขียนเป็น Jaghus แล้วเขียนเป็น Jurus ในบางถิ่นของภาคใต้ จึงเขียนเป็น ยาร์วง

มาตุคามว่า ยาร์วง จากนิทานของชาวบ้านดูบ้าง ผู้เล่าคือ นายแดง ยอดเพชร อายุ ๗๒ ปี บ้านมะปรางมัน ต.ป่าบอน อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี แม้ว่านิทานจะเล่าแบบลากเข้าวัด ก็ถือเสียว่าเป็นการลากไปทำบุญสร้างกุศลก็แล้วกันนะครับ ท่านว่าคำว่ายาร์วงนี้ถึงเอาอย่างจากนิทานเรื่องพระร่วง เนื้อเรื่องของนิทานซึ่งกล่าวถึงพระร่วงผู้มีวาจาสิทธิ์ขลังยิ่งนัก จะพูดจาว่ากล่าวในเรื่องใด ๆ ก็มักจะเป็นไปตามคำกล่าวของพระร่วงไปทุกอย่างไม่ว่าจะให้เป็นที่หรือตาย แม้ขอมคำคืนท่านพูดเล่น ๆ ยังกลายเป็นหินมาจนกระทั่งบัดนี้ปลาเนื้ออ่อนชนิดหนึ่งตัวเล็ก ๆ เนื้อปลาใสแจ๋วอย่างแก้วมองเห็นลำไส้และก้างได้ตลอดทั้งตัว เหตุเกิดจากพระร่วงท่านทานปลา เมื่อเนื้อปลาหมด เหลือแต่ก้าง ท่านโยนก้างปลานั้นลงไปใต้ม่าน้ำพร้อมกับร้องสั่งว่า เจ้าจงเป็นปลาขึ้นมาใหม่เถิด ก้างปลานั้นก็กลับมีชีวิตขึ้นในทันใดและได้แพร่พันธุ์ไปทั่วท้องน้ำ ชาวบ้านเลยเรียกปลานี้ว่าปลาขี้ก้างพระร่วง หรือ ปลาพระร่วง มาจนทุกวันนี้ ครั้งหนึ่งพระร่วงท่านเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์แล้วเกิดปวดท้องถ่ายหนักขึ้นมา ท่านก็เลยไปทำกิจเสียที่โคนไม้ ในครั้งกระโน้นยังไม่มีกระดาษชำระใช้ การที่จะชำระได้เขาจะมีไม้ไผ่เหลาเป็นซี่

เล็ก ๆ ให้แบนและบางยาวประมาณหนึ่งคืบไว้สำหรับขูดชำระในเรื่องนี้ โดยเฉพาะไม้ที่คนโบราณเรียกว่า "ไม้ขูดกึ่ง" พระภิกษุสงฆ์และชาวบ้านบางคนตามบ้านนอกยังใช้กันอยู่ทั่วไป เพิ่งมาเลิกใช้เมื่อมีกระดาษหนังสือพิมพ์และกระดาษชำระขายในท้องตลาด เมื่อประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมา ยังคงใช้กันอยู่ ช่วงเช้าพระราชาชาวบ้านยังเหลาไปถวายท่านเป็นมัด ๆ ร่วมกับไม้สีฟันและบริวารอื่น ๆ ย้อนกลับมาเรื่องพระร่วงอีกครั้งในวันนั้นบังเอิญพระร่วงท่านมิได้พาไม้ขูดกึ่งไปด้วย ท่านแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยหักเอากิ่งไม้ที่ห้อยกิ่งลงมาข้างตัวท่านเอามาชำระ

แทนไม้ขูดกึ่งแล้วโยนทิ้งไปพร้อมกับท่านได้สั่งไปว่าเจ้าจงยกขึ้นมาเถิด ไม่นานเมื่อได้รับวาจาสิทธิ์จากพระร่วงก็กลับยกขึ้นมาเป็นต้นสืบสายพงศ์พันธุ์มาจนทุกวันนี้ และเป็นต้นไม้ที่มีอยู่จริง ๆ ชาวบ้านเรียกไม้ชนิดนี้ว่า ไม้กึ่งหรือ ไม้ขูดกึ่งพระร่วง ยางไม้ชนิดนี้เมื่อใครไปตัดพื้นที่ลำต้นไม่ว่าจะเป็นส่วนใด ๆ เมื่อยางหรือน้ำเลี้ยงซึมออกมาจะมีกลิ่นเหม็นเหมือนขี้ไม่มีผิด ขนาดแมลงวันยังมาดมและวางไข่ที่รอยตัดพื่นนั้นที่เดียว มีดพร้าที่ใช้ตัดพื่นไม้ขูดกึ่งมาใหม่ ๆ ไม้ล้างให้ดี นำไปหั่นฝักหรือเฉือนเนื้อ ทำอาหารไม่บอกให้แม่ครัวรู้ คงจะมีการทแวงและโยนหม้อทิ้งกันไปยัง พันธุ์ไม้

*สุทธวิงศ์ พงษ์ใหญ่, อัครภาษาไทย
พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ครั้งที่ ๖, ๒๕๑๖ หน้า ๓๕

ใช้จะไม่ดีไปเสียหมด ส่วนนี้ก็มิคนโบราณจะตัดเอากิ่งเล็ก ๆ มาผูกแขวนไว้กับคอของสัตว์เลี้ยงต่าง ๆ เช่น หมู จิว ควาย เพะแะ ท่านบอกวา สัตว์เหล่านั้นจะไม่มีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยจากโรคระบาด จะจริงเท็จอย่างไรยังไม่มีใครคิดพิสูจน์ดู

กลับมายังเรื่องของลูกยาร์วง วันหนึ่งพระร่วงได้ไปนอนพักผ่อนใต้ต้นไม้ ซึ่งในขณะนั้นกำลังผลิดอกออกผลอยู่เต็มต้น ท่านคงนอนหงายอยู่กระมัง (ผู้เขียน) เผอิญท่านเลื้อยไปเห็นเมล็ดของผลไม้กำลังจะหลุดร่วงออกจากผล ท่านก็เลยมองดูว่า "อย่าร่วง" เมล็ดของผลไม้ก็เลยห้อยติดอยู่ที่ก้นของผลด้วยวาจาสิทธิ์ของพระร่วงมาจนทุกวันนี้ คำว่า อย่าลั่นคนได้จะออกเสียงเป็น ยา เช่นอย่าไปออกเสียงเป็นยาไป อย่าทำออกเสียงเป็นยาทำ อย่าร่วงก็เลยเป็นยาร์วงไป

คำว่าเมล็ดล่อ คำนี้ขมเรียกกันในท้องที่จังหวัดสงขลาบางอำเภอจะเรียกมะม่วงหิมพานต์ว่าเมล็ดล่อ เมล็ดนั้นเขียนมาจากเมล็ด (คนใต้จะออกเสียงของคำว่าเมล็ดเป็นเมล็ด) ส่วนคำว่าล่อมีความหมายเหมือนกับคำว่าไหล ดังนั้น เมล็ดล่อก็คือ เมล็ดล่อหรือเมล็ดไหลออกมานั่นเอง

กะแตแรหรือกะแตแหร คำนี้เป็นภาษามลาญพื้นเมือง (แดแห) ซึ่งพี่น้องมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ใช้เรียกชื่อของมะม่วงหิมพานต์กันมากที่สุด คำคำนี้ยังไม่ทราบความหมายและที่มาของคำ ท่านผู้ใดทราบกรุณา

ช่วยชี้บอกให้ทราบจักขอบพระคุณ
เป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

หัวข้อคือ คำนี้ใช้เรียกชื่อ
มะม่วงหิมพานต์กันมาก พอพบกับ
คำว่าขำร่วงในกลุ่มไทยพุทธใน
ภาคใต้ตอนล่าง* คำว่าหัวข้อนี้
มีความเป็นมาอย่างไรทำไมจึงเรียก
ว่าหัวข้อ จึงเป็นเรื่องเล็ก ๆ
น้อย ๆ แต่ก็น่าสนใจ คล็อกเขียน
แบบนี้จะใกล้เคียงเสียงเดิมมากที่สุด
นักวิชาการบางท่านฟังดูแล้ว
เป็นสำเนียงทองแดงมากเกินไป
ท่านก็เลยนำไปซุบทองเสียบ เสียงก็
เลยออกมาเป็น ครก หรือ หัวครก
ไป เมื่อออกเป็นครกบางท่านก็เลย
เที่ยวค้นหาครกที่ใช้ตำน้ำพริกตาม
ส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ จนกระทั่ง
พบโดยที่คนอื่นนึกไม่ถึงว่าจะมี
ครกอยู่ที่ก้นของผลไม้ดังกล่าว
ท่านบอกว่าฉันเอาผลไม้มา
(ผลที่สูงงอม) ยกเอาด้านที่ติด
เมล็ดขึ้นเอาด้านข้างผลลงข้างล่าง
แล้วปัดเอาเมล็ดออกทิ้ง ที่ก้น
ของผลที่เคยเป็นขั้วยึดเมล็ดจะมี
ลักษณะนุ่มเป็นแอ่งคล้ายปากครก
ก็เลยสรุปว่าเนื่องจากเมล็ดมันอยู่
บนครกนี่เอง จึงเรียกว่า ลูกหัวครก
ในความคิดส่วนตัวของผู้เขียนว่า
ถ้าเป็นเช่นนั้น มันน่าจะเรียกว่า
ลูกปากครกมากกว่า เพราะดูจาก
ตัวครกที่ใช้ตำน้ำพริกจริง ๆ ไม่
สามารถที่จะชี้บอกได้ว่า หัวของ
ครกอยู่ที่ส่วนใด แต่ถ้าเป็นปาก
ครกละก็ไม่รู้ว่าจะเป็นคนตาดีหรือ
ตาบอดคงจะชี้ได้ถูกต้องแน่ ๆ แต่
ความหมายของท่านก็มีเหตุผลที่ดี
เช่นกัน

ท่านศาสตราจารย์ สุริวงค์
พงศ์ไพบุณย์ได้เขียนอธิบายคำว่า

ลูกหัวข้อไว้ในหนังสือ หลัก
ภาษาไทย เล่มเดียวกันหน้า ๓๖
ไว้ดังนี้

“ลูกหัวข้อ (Buah jambu
golok) = มะม่วงหิมพานต์”

“คำว่า golok เป็นมีดชนิด
หนึ่งมีด้ามงอเพราะเมล็ดมะม่วง
หิมพานต์มีรูปเหมือนด้ามมีดนี้
บางคนจึงเรียกมะม่วงหิมพานต์ว่า
หัวข้อ”

ผู้เขียนขอสนับสนุนคำอธิบาย
ของท่านและได้หากภาพมีดคล็อก
มาเปรียบเทียบเพื่อจะให้เห็นชัด
เจนยิ่งขึ้น แต่ก่อนที่รู้จักหัวข้อ
ก็ต้องมารู้จักมีดคล็อกกันก่อน

มีดคล็อก เป็นมีดเหน็บ
โบราณชนิดหนึ่ง ใช้งานนอก
ประสงค์ ตั้งแต่ใช้เป็นอาวุธป้องกัน
ตัว ใช้ตัดฟันแฉ้วถางต้นไม้ขนาดเล็ก
เล็ก ๆ ใช้ชำแหละเนื้อสัตว์ตลอด
จนเป็นมีดทำครัวเช่นเดียวกับมีด
อีโต้หรือปิ้งคอก มีดนี้คนในท้องถิ่น
มีใช้กันทุกครัวเรือนในภาคใต้
จนจำรูปลักษณะและชื่อได้ไม่ว่า
เด็กหรือผู้ใหญ่ (สมัยก่อน) ทั้ง
ไทยพุทธและมุสลิมแต่เดิมสันนิษ
ฐานว่า คงประดิษฐ์ขึ้นใช้ในกลุ่ม

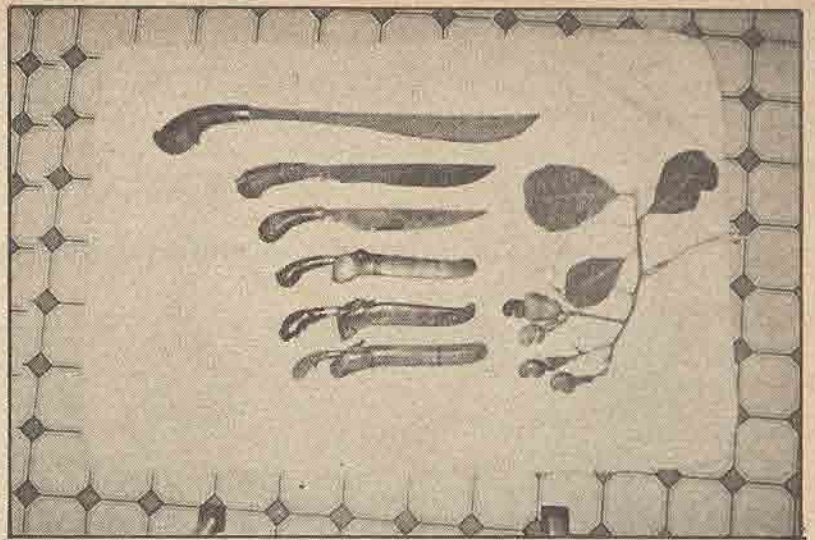
ชาวและมลายูก่อน จึงเรียกชื่อ
มีดชนิดนี้ว่าปีฆาฆอเลาะก์ หรือ
ฆอเลาะก์ (Golok) ต่อมาได้แพร่
หลายเข้ามาในกลุ่มชาวไทยใน
ภาคใต้และยังคงเรียกชื่อมีดชนิดนี้
ทับศัพท์เดิมอยู่ แต่เสียงได้เพี้ยน
ไปบ้างจากฆอเลาะก์ ก็กลายเป็น
คล็อกหรือคลอกไป มีดชนิดนี้นิยม
ออกแบบให้ด้ามงอคล้ายเมล็ดถั่ว
หรือด้ามปืนพกมาตั้งแต่เก่าก่อน
แล้ว ก่อนที่ฝรั่งจะนำเมล็ดพันธุ์
มะม่วงหิมพานต์เข้ามาในแถบนี้
ในสมัยล่าอาณานิคม

การออกแบบด้ามมีดคล็อก
ก็มีหลาย ๆ รูปแบบ ทุกแบบจะ
งอแบบมีดเหน็บภาคใต้ทั้งนั้น
แต่แบบที่นิยมแพร่หลายมากที่สุด
คือด้ามที่แกะสลักเป็นรูปหัวช้าง
ส่วนหัวสัตว์อื่น ๆ ก็มีบ้างแต่ก็ไม่
ค่อยนิยม เช่น หัวนก หัวจระเข้
หัวงู หรือแม้แต่ตัววัวเพศชายก็มี
เนื่องจากนิยมออกแบบด้ามมีดและ
กริชให้เป็นรูปหัวสัตว์คนในแถบ
นี้จึงเรียกด้ามมีดว่า หัวมีด เสียง
มากกว่าด้ามมีด ด้ามกริชที่แกะ
สลักเป็นรูปคล้ายลูกไก่ก็จะเรียกว่า
กริชหัวลูกไก่ ด้ามกริชที่แกะสลัก

เป็นรูปนกฟังกะก็จะเรียกว่า กริช หัวฟังกะ ส่วนด้ามมีดคล็อกก็เช่นกัน จะเรียกว่า หัวมีดคล็อกหรือ หัวคล็อก

หัวมีดคล็อกที่เป็นรูปหัวข้าง เป็นแบบที่นิยมมากกว่าแบบอื่น ๆ หัวข้างดังกล่าวพี่น้องมุสลิมบางท่านบอกว่าเป็นหัวของนกซึ่งอ (นกสิงห์=นกหัสดีลิงค์) แต่ชาวไทยพุทธสมัยก่อนเรียกหัวคล็อกแบบนี้ว่าหัวคล็อกแบบข้างซุงวง* ในสมัยโบราณหัวคล็อกจะมีรูปร่างเป็นหัวข้างอยู่ชัดเจน (ดูรูปที่ ๑) แต่ระยะหลัง ๆ มาเนื่องจากช่างไม่มีฝีมือหรือไม่มีเวลารูปของหัวข้างก็หลดหายกลายเป็นรูปทรงที่โค้งคล้ายเมลิ็ดตัวไป และหัวคล็อกแบบนี้เองที่เป็นที่มาของคำว่า ลูกหัวคล็อก

เมื่อนำเมลิ็ดพันธุ์เข้ามาใหม่ ๆ เนื่องจากเป็นไม้ต่างถิ่น ยังไม่มีใครรู้จักหน้าตาของต้น ใบ ดอกหรือผลว่าเป็นอย่างไร คงเห็นแต่เมลิ็ดพันธุ์เพียงอย่างเดียว ถ้ามคนี่นำเมลิ็ดมาให้ก็ไม่ว่าจะเรียกชื่อว่ากระไรดี หรือจะให้ชื่อหลังจากที่ปลูกจนต้นไม้นี้ให้ผลออกมาแล้ว ดู ๆ ไปเมลิ็ดที่โผล่ออกมานอกผลมีลักษณะดู ๆ งอ ๆ คล้ายหัวมีดคล็อก ที่ชาวบ้านในสมัยนั้นใช้กันอยู่ประจำในชีวิตประจำวันทุกครัวเรือนจนจำรูปร่างได้จนฝังใจ ก็เลยเรียกว่าลูกหัวคล็อกไปเสียเลย ส่วนผลนั้นเปรียบเหมือนใบมีดหรือฝักของมีดคล็อก (ดูรูปที่ ๒) หัวคล็อกนั้นเป็นสำเนียงสั้น ๆ แบบลิ้นคนใต้ จะให้เข้าใจความหมายได้ง่ายถ้าท่านเรียกว่า ลูกหัวมีดคล็อก หรือลูกด้ามมีด

หัวมีดคล็อก (ด้าม) ที่มีรูปลักษณะใกล้เคียงกับลูกหัวคล็อก

คล็อก ซึ่งเป็นความหมายเดียวกันกับคำว่า ลูกหัวคล็อกของคนปักยี่ได้นั่นเอง

พันธุ์ไม้นี้เป็นพืชสารพัดประโยชน์ ทุกส่วนของมันใช้ประโยชน์ได้หมด ยอดอ่อนทำเป็นผักจิ้มน้ำพริก ผลใช้เป็นอาหารได้ทั้งคนและสัตว์ เนื้อในเมลิ็ดใช้ทำเป็นอาหารกาวหวาน ราคาแพงมาก ขางจากเปลือกของเมลิ็ดมีฤทธิ์เป็นกรดเมื่อสกัดเอากรดออกใช้เป็นน้ำมันผสมสีชั้นดี ขางจากลำต้นนำมาต้มกับน้ำเปล่า ทำเป็นกาวน้ำได้ดี ลำต้นใช้ทำฟืนหรือเผาถ่าน คุณภาพสูงกว่าไม้ขางพาราและที่แ่น ๆ ก็คือ เปลือกของลำต้นใช้ทำกระแซ้ได้ร้อยดีไม่แพ้ไม้เคี่ยม ทั้งต้นใช้ประโยชน์ได้หมดสิ้น ที่ดินรกร้างว่างเปล่าปลูกพืชอื่นไม่ขึ้น ปลูกหัวคล็อกสบายมาก ประมาณ ๓-๔ ปีให้ผล ที่ดินของท่านที่ไม่สามารถทำประโยชน์อย่างอื่นได้ ไม่ลองปลูกหัวคล็อกดูบ้างหรือคงจะดีกว่าปล่อยให้ว่างอยู่เปล่า ๆ นะ

*บางท่านว่าผลที่สุกมีสีเหลืองจะเรียกว่า ลูกยาร่วง ส่วนเมล็ดจะเรียก หัวคล็อก บางครั้งจะเรียกควบกันไปเป็น ยาร่วง หัวคล็อก หรือหัวคล็อกยาร่วงก็มี(ผู้เขียน)

*นายอินทอง เพ็งฉาย ต.เปียน อ. สะบ้าย้อย จ.สงขลา

เอกสารอ้างอิง

๑. สถาบันทักษิณคดีศึกษา, สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, พ.ศ. ๒๕๒๕, เล่ม ๗, หน้า ๒๗๔๕
๒. สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, หลักภาษาไทย, พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ครั้งที่ ๖ ๒๕1๖ หน้า ๓๕, ๓๖
๓. พิชัย แก้วขาว, มีดเหน็บในปัตตานี, วารสารรัฐสมิแล, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ กันยายน-ธันวาคม ๒๕๒๕, หน้า ๘๗

แสดงวิวัฒนาการของหัวค้อนแบบข้างวงอันเป็นที่มาของคำว่า
ลูกหัวค้อน

